

# РЕЦЕНЗИИ И ОТЗИВИ

## НОВО УЧЕБНО ПОСОБИЕ ПО ЛАНДШАФТОЗНАНИЕ

През последните години географската общественост проявява значителен интерес към теорията и методологията на географските науки. Широкото обсъждане на съвременното състояние на физическата география и ландшафтознанието позволи да се оценят в критичен дух съществуващите научни концепции и да се преодолеят някои неприемливи идеи. Това приближи още повече физикогеографската тематика до съвременните потребности на общественото развитие. Заедно с това се осъвременени и методологическата база на ландшафтознанието, появили се и нови научни направления. С такъв характер е излязлата наскоро книга „Основы ландшафтоведения“ (Минск, 1987). Нейните автори — известните белоруски географи Г. И. Марцинкевич, Н. К. Клицунова и А. Н. Мотузко — са си доставили трудната задача да създадат учебно пособие по ландшафтознание, което не само да се базира на съвременните постижения в тази комплексна наука, но и да осветлява основните въпроси от територията на ландшафтознанието. Авторският колектив засяга твърде широк кръг от въпроси, което е едновременно и достоинство, и недостатък на учебника. Заедно с това книгата включва един солиден синтез на обширен фактически материал за природните комплекси на Беларусия, добре подбран и успешно интерпретиран от авторите. Този момент е отразен и в структурата на работата — разглежданите проблеми са групирани в увод, седем глави и заключение, сред които специално място е отделено на ландшафтната характеристика на Беларусия (гл. IV).

Авторите не се ограничават само с едно безпристрастно изложение на съществуващите възгледи по основните научно-теоретични проблеми на ландшафтознанието. Тук ще се открият и немалко интересни и оригинални мисли на авторския колектив. В това отношение заслужават внимание някои съображения относно историята и развитието на идеите в ландшафтознанието, палеогеографията и еволюцията на ландшафтите в Беларусия през кватернера, някои приложни аспекти с ландшафтномелиоративен характер. Изложението започва с обособяването и характеристиката на главните етапи в развитието на ландшафтознанието. Специално внимание е обърнато на социалните и общонаучните предпоставки за възникването на ландшафтознанието като наука. Подробно са разгледани идеите на В. В. Докучаев и неговата школа. Като самостоятелен етап е обособен периодът 1931—1954 г., през който се извършват важни теоретични обобщения и заедно с това се конкретизират основните научни понятия в ландшафтознанието. Твърде кратка и непълна е характеристиката на съвременния етап от развитието на ландшафтознанието. Към изложението на първа глава могат да се направят някои критични бележки. Авторите неправомерно отнасят трудовете на Л. Г. Раменский към регионалното направление в ландшафтознанието (с. 25—27) и по този начин повтарят същата грешка на А. Г. Исаченко от 1965 г. Пропуск в работата е и липсата на информация относно възникването и развитието на водещите научни школи в другите страни (ГДР, Франция, Австралия, Англия и Канада). Не са засегнати и последиците от протичащите процеси на екологизация и математизация в естествените и обществените науки, които според нас са също важни научно-теоретични предпоставки за изкристализирането на ландшафтните идеи.

Втората част на книгата е посветена на структурата и строежа на ландшафтните. Тук е приведено обстойно тълкуване и заедно с това се характеризират трите основни трактовки на понятието ландшафт. Авторите показват мнението, че за основна единица в ландшафтознанието трябва

да се счита ландшафтът в неговата регионална трактовка (с. 40), но приведените доводи са неубедителни и взаимноизключващи се.

Значително място във втората глава е посветено на вертикалната и хоризонталната структура на ландшафтите. При анализа на взаимодействието между отделните компоненти е направен опит чрез системния подход да се разкрие значението на правите и обратните връзки при функционирането и развитието на ландшафта. Класификацията на ландшафтите, която авторите привеждат (с. 59—60), се базира на опита на други автори. Нейният компилативен характер бихме счели за достойнство, ако авторите се бяха аргументирали защо предпочитат или отхвърлят определени таксони, които са възприети в други класификации. В този смисъл според нас неправилно е пропуснат таксонът група ландшафти, който в почти всички класификации заема възлово място. Авторите правилно обръщат внимание върху факта, че в най-голяма степен обобщението при класификацията е присъщо за най-висшите таксони (отдел, клас и тип) и в най-малка степен — за видовете ландшафти. По-нататък накратко са приведени съществуващите досега класификации на морфологичните части на ландшафта — урочищата и фаците, но са допуснати някои неточности. Така например при обработването на най-висшата класификационна единица, тип урочища, се изтъква, че основополагащо значение имат генетичните особености на релефа, но при определянето на типовете урочища се привържат не генетични, а морфографски типове релеф: плоски, плосковъълнисти и пр. (с. 65). При класификацията на фаците съвсем накратко са описани елувиалните, супераквалните и субаквалните ландшафти. Накрая незначително място е отделено на ландшафтното райониране (с. 69). Тук неправомерно авторите постулират, че самото ландшафтно райониране е възможно както „отдолу“, т. е. по индуктивен път, така и „отгоре“, т. е. по дедуктивен път. Районирането „отгоре“ по своята същност не е ландшафтното, тъй като ландшафти все още не са обособени.

Динамиката и развитието на ландшафтите са предмет на самостоятелен раздел в книгата. Тук се прави обосновка на някои основни понятия като: развитие (еволюция), динамика, устойчивост, саморегулация и временна структура на ландшафта. Анализирани са денонощните и сезонните състояния в ландшафта, при което широко е използвана терминологията на Н. Беручашвили. На геохимичните и геофизичните процеси в ландшафтите е отделено също важно място. При характеристиката на физичните процеси се набляга най-вече на геофизичните и биологичните баланси и физика още и за биология на ландшафтите. Накрая накратко се говори за ландшафта, което е достатъчно основание да се говори освен за характеристиките на генезисът и възрастта на ландшафтите.

Глава IV изцяло е посветена на ландшафтите в Беларусия. Тя представлява един добър пример за регионално ландшафтено изследване. Характеристиката е извършена по таксономични единици, след което е анализирана структурата на белоруските ландшафти.

Кратка, но съдържателна е V глава, в която е описана методиката на ландшафтното картиране и картографиране. Обособени са отделни етапи, при което за всеки етап е разяснена системата от изпълнителски дейности.

В глава VI се разискват възловите въпроси на антропогенното ландшафтознание, а на приложните аспекти в ландшафтознанието е посветена VII глава. Тук са определени както целите и задачите, така и конкретните методи на приложноландшафтните изследвания. Обосновани са основните направления в приложното ландшафтознание, като е дадена и кратка характеристика на тяхната реализация.

Разглежданото учебно пособие се отличава с достойнства, които го правят не само необходимо, но и твърде навременно. Системно изложени тук теоретични основи на ландшафтознанието могат да послужат като ценен източник за подготовка на студенти и учители.

А. Б. Попов, П. В. Петров